

TADEUSZ PARTYKA

Rozwój badań w zakresie ekonomiki leśnictwa w Polsce¹

Развитие исследований в области экономики лесного хозяйства в Польше

Development of studies in the sphere of forestry economics in Poland

Charakterystyka aktualnego stanu badań i potrzeb w zakresie ekonomiki leśnictwa w naszym kraju została dokonana na podstawie: 1) dwóch referatów problemowych opracowanych przez wicedyrektora Lasów Państwowych inż. R. Wacława oraz kierownika Zakładu Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw Leśnych IBL doc. dra hab. T. Partykę;

2) dyskusji z udziałem zainteresowanych pracowników naukowych akademii rolniczych w Warszawie, Poznaniu i Krakowie oraz instytutów resortowych (ITD i IBL), przedstawicieli administracji gospodarczej, Komitetu Nauk Leśnych i stowarzyszeń zawodowych (SITLiD) w liczbie 20 osób.

W niniejszym sprawozdaniu chciałbym przedstawić te problemy, które w dyskusji uznano za szczególnie ważne dla rozwoju teorii i praktyki ekonomiki leśnictwa w naszym kraju.

1. Optymalizacja gospodarowania zasobami w leśnictwie

Na czoło rozważanych spraw wybija się problem szeroko pojętej optymalizacji produkcji leśnej i wiążących się z nią czynników wytwarzania, tzn. pracy żywej, zasobów naturalnych oraz środków trwałych i obrotowych. Punktem wyjścia optymalizacji powinna być okresowo powtarzana inwentaryzacja zasobów leśnych, podstawą ustalenia związków i zależności — modele ekonomiczno-matematyczne.

Stworzy to podstawy do sformułowania strategii gospodarowania zasobami leśnymi w bliższej i dalszej perspektywie w celu dostosowania się do zmieniających się warunków społeczno-ekonomicznych kraju. Przyjęcie określonej strategii uzależnia się od celu postawionego leśnictwu przez gospodarke narodową i wynikających stąd warunków ograniczających oraz środków działania, jakie są niezbędne, aby cel ten zrealizować.

Prawidłowość rachunku zależy od informacji stanowiących wartości wejściowych parametrów sformułowanych w modelu.

¹ Podsumowanie dyskusji na spotkaniu w Instytucie Badawczym Leśnictwa, Sękocin, 16 marca 1977 r.

Dotyczą one:

— stanu zasobów obecnych i przyszłych oraz możliwości rozmiaru użytkowania w przekroju gatunkowym i jakościowo-wymiarowym;

— stopnia wyposażenia gospodarstwa leśnego w sprzęt i urządzenia oraz infrastrukturę, możliwości rozwoju postępu technicznego i jego wpływu na kapitałochłonność procesów produkcji, kwalifikacje i wydajność pracy zatrudnionych;

— zapotrzebowania gospodarki na surowce oraz funkcje pozaprodukcyjne, jakie ma spełniać las w określonym środowisku.

Postulowano oparcie tego typu badań na rozwiązaniach modelowych, które można wypełnić realną treścią, tak aby wyniki badań naukowych adresowanych do praktyki miały charakter konkretnych wytycznych do wykorzystania.

2. Integracja leśnictwa i przemysłu drzewnego

Ze strategią gospodarowania zasobami leśnymi wiąże się ściśle problem efektywności wykorzystania i przetworzenia produktów lasu. Proces ten odbywa się w ramach określonych związków: las — przemysł. Wiąż ta może układać się na zasadzie kooperacji przy zachowaniu pełnej samodzielności jednostek gospodarczych leśnictwa i przemysłu drzewnego, bądź na zasadzie pełnej integracji przez tworzenie kompleksów leśno-przemysłowo-drzewnych. Wybór właściwej formy powiązań wymaga badań nad kątem:

1) określenia sposobu rejonizacji baz surowcowych dla określonych zakładów przemysłowych,

2) wyznaczenia wielkości i kierunku specjalizacji poszczególnych zakładów przemysłu drzewnego, dostosowanych do określonych typów i zasobności leśnych baz surowcowych,

3) sformułowania właściwych kryteriów optymalności w celu kształtowania polityki rozwoju zakładów w bliższej i dalszej perspektywie.

Problemy te, być może, przekraczają ramy tradycyjnie pojmowanej ekonomiki leśnictwa. Rzutują one jednak na kompleksowe wykorzystanie surowca i zaangażowanie transportu, którego koszty ponosi producent leśny. A zatem są problemami ekonomiczno-leśnymi.

3. Struktura przestrzenna leśnictwa

Uwarunkowania czasowo-przestrzenne gospodarki leśnej zmuszają do intensywnych badań nad strukturą użytkowania ziemi. Prognozy IBL i IUNG są zgodne co do rozmiaru gruntów, jakie rolnictwo może przekazać w przyszłości na potrzeby leśnictwa. Powstają jednak rozbieżności co do lokalizacji zalesień, tzn. jak dalece uwzględniać potrzeby ochrony środowiska (erozje, stepowienie, regulacja spływu wód), rekreacji i turystyki, a jak dalece względy produkcyjno-ekonomiczne.

Ze strukturą przestrzenną leśnictwa wiążą się przemiany w układzie funkcji lasu. Przewidywane lub pożądane przemiany w grupach lasów (rezerwatowe, ochronne, gospodarcze) na tle zmieniających się warunków w środowisku przyrodniczo-geograficznym m. in. na skutek industrializacji wynikają z konieczności wzmożenia funkcji ochronnych lasu, a także

z potrzeby zachowania dla celów ogólnospołecznych coraz to liczniejszych kompleksów lasu w postaci parków narodowych i rezerwatów przyrody.

Istnieje zatem potrzeba dokonania bilansów perspektywicznych, a w szczególności:

— bilansu produkcji drewna pod kątem możliwości wyrównania ubytku produkcji w wyniku negatywnego oddziaływania przemysłu, rozszerzania się obszarów ochronnych, rekreacyjnych, lasów rezerwatowych;

— bilansu wyżywienia kraju pod kątem zbadania wpływu zmian w strukturze użytkowania ziemi przy zmniejszonym areale gruntów rolnych na możliwości zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych ludności:

— bilansu zatrudnienia, inwestycji, migracji ludności w wyniku daleko idących przemian w strukturze użytkowania ziemi.

4. Intensyfikacja produkcji leśnej, racjonalizacja pracy i wykorzystania produktów lasu

Wobec tak zarysowanych przemian uznano za niezbędne opracowanie problemu intensyfikacji w ujęciu kompleksowym, tzn. produkcyjnym, techniczno-organizacyjnym i ekonomicznym. Aspekt produkcyjny intensyfikacji to wykorzystanie mocy twórczej tkwiącej w siedlisku i strukturze zapasu drzewnego oraz w możliwości wzmożenia produkcji przez zabiegi agromelioracyjne, a zwłaszcza nawożenie mineralne i organiczne na siedliskach ubogich i zdegradowanych. Wchodzi tu również przebudowa lasu pod kątem wykorzystania możliwości, jakie stwarza produkcja drzewostanów wielopiętrowych na siedliskach bogatych z wykorzystaniem odnowień naturalnych. Techniczno-organizacyjne elementy racjonalizacji pracy wiążą się z wykorzystaniem techniki i organizacji w procesie wytwarzania i pozyskiwania drewna przez kompleksową mechanizację, skoordynowaną w przestrzeni i czasie. Aspekt ekonomiczny wykorzystania produktów leśnych polega na optymalnym zwartościowaniu produktu przez kompleksowy przerób drewna oraz minimalizację nakładów na jego przemieszczanie.

Uznano, że nakładanie na gospodarke leśną dostaw ściśle określonych sortymentów utrudnia lub uniemożliwia pielęgnowanie przyrostu i docelowego zapasu. Pozyskiwanie drewna powinno być podporządkowane racjonalnej hodowli lasu i ciągłości użytkowania. Przemysł drzewny powinien dostosować się do przerobu takiego drewna, jakiego las może dostarczyć.

Proces produkcji leśnej rozpatrywano w dwóch układach:

1) produkcyjnym, który wiąże się z dostawą produktów z lasu; rozliczenia z gospodarką narodową dokonuje się poprzez obowiązujący system cen;

2) pozaprodukcyjnym, w ramach którego świadczone są usługi przez środowisko leśne (regulacyjno-ochronne, rekreacyjne) nieodpłatnie, bądź tylko częściowo odpłatnie.

Wycena produkcyjnych i pozaprodukcyjnych funkcji lasu jest sprawą bardzo istotną. Chodzi bowiem o wprowadzenie zasady, że z chwilą ograniczenia usług świadczonych przez las, straty jakie ponosi społeczeństwo powinny podlegać ewidencji i materialnej kompensacie ze strony tych czynników, które je ograniczają.

5. Organizacja i zarządzanie

Przy rozpatrywaniu problematyki organizacji i zarządzania dyskusja rozwinęła się w trzech kierunkach: 1) organizacji pracy, 2) organizacji produkcji i 3) organizacji zarządzania. Postulowano wykorzystanie w pracach badawczych nowoczesnej techniki organizatorskiej (planowanie sieciowe, wykresy Gantta, planowanie programu).

Za jedną ze złożonych spraw wymagających podjęcia badań uznano system funkcjonowania przedsiębiorstwa leśnego. Podkreślano niezbędną określenia jego wielkości oraz powiązań w układzie pionowym — z jednostkami nadrzędnymi i podporządkowanymi, oraz poziomym — z kooperantami i administracją terenową.

Na proces zarządzania składają się: planowanie, sterowanie przebiegiem realizacji planu oraz analiza i ocena jego wykonania. Szczególną rolę w procesie usprawnienia zarządzania może odegrać system ekonomiczno-finansowy oparty na założeniach WOG-ów. Wymaga to jednak uwzględnienia w tym systemie specyfiki gospodarstwa leśnego. Chodzi tu przede wszystkim o właściwą proporcję między wskaźnikami dyrektywnymi i parametrycznymi, włączenie do rachunku produkcji zmian w stanie zasobów oraz umiejętne wiązanie wzrostu produkcji a poziomem wynagrodzenia oraz bodźcami materialnymi (premie).

6. Nauka, postęp techniczny, efektywność badań i wdrożeń

Proces realizacji wdrożeń prac naukowo-badawczych i rozwojowych może przyspieszyć postęp techniczny, wzmocnić intensyfikację produkcji leśnej oraz obniżyć jej pracochłonność. W związku z tym wyłoniono następujące zagadnienia do rozważenia:

- 1) jak planować i realizować prace badawcze, aby ich wdrażanie następowało szybko i skutecznie,
- 2) jak wzmocnić zainteresowanie pracowników naukowo-badawczych wynikami wdrożeń,
- 3) jak powinna przebiegać współpraca nauki i techniki przy wdrażaniu.

Z zagadnieniami tymi wiąże się proces obliczania efektów ekonomicznych wdrożeń. Procedura rachunku wymaga przeprowadzenia odpowiedniej klasyfikacji tematów pod kątem ich zblokowania w celu umożliwienia kompleksowego wiązania nakładów i efektów wdrożeń w przekroju określonych cykli procesu produkcyjnego w gospodarce leśnej.

7. Integracja nauk ekonomiczno-leśnych w ujęciu systemowym i organizacyjnym

Zgodnie z przyjętą klasyfikacją dyscypliny ekonomiczno-leśne są częścią składową nauk stosowanych, o charakterze syntetyzującym. Wśród nich można wyróżnić: ekonomikę leśnictwa, ekonomikę przedsiębiorstw leśnych oraz politykę leśną. Szczególna rola przypada ekonomice leśnictwa, której zadaniem jest badanie związków i zależności zachodzących między gospodarką leśną a gospodarką narodową oraz na tym tle — opracowywanie rozwiązań optymalnych dla leśnictwa. W ramach ekonomiki leśnictwa należy rozwijać prace z zakresu historii i geografii leśnictwa.

Ekonomika przedsiębiorstw leśnych bada problematykę organizacyjną, techniczną i ekonomiczną w obrębie przedsiębiorstwa, ustala kryteria jego sprawnego działania oraz warunki uzyskiwania korzystnych wskaźników techniczno-ekonomicznych. Podstawą jej działania jest teoria organizacji i zarządzania.

Polityka leśna, odpowiednik polityki gospodarczej państwa, ma zadanie określania celów i sposobów realizacji działań w obrębie leśnictwa na danym etapie rozwoju gospodarki narodowej. W jej zakres wchodzi: prognozowanie, planowanie, programowanie rozwoju leśnictwa oraz przygotowanie aktów polityczno-gospodarczych realizacji działania (ustawodawstwo leśne).

Przedstawione propozycje są — zdaniem uczestników — próbą wprowadzenia ładu w dotychczasowych ujęciach i powinny być podstawą rozwiązań instytucjonalnych w poszczególnych ośrodkach naukowo-badawczych.

Jednocześnie zwrócono uwagę, że liczebność kadry naukowo-badawczej zajmującej się zagadnieniami ekonomiczno-leśnymi jest niewystarczająca w stosunku do postawionych zadań, z uwzględnieniem ekonomicznych aspektów projektowanych rozwiązań w innych dziedzinach badań (biologicznych, technicznych). Stąd też ekonomizacja badań wymaga utrzymania postulatu, że każdy specjalista w swoim zakresie powinien uwzględniać aspekt ekonomiczny w porozumieniu z ekonomistami leśnymi lub nawet ogólnymi.

Na zakończenie obrad uczestnicy spotkania nawiązali do zadań nauk leśnych, których celem jest rozszerzanie i pogłębianie wszechstronnej wiedzy o lesie jako obiekcie gospodarki, tak aby lasy spełniały jak najlepiej funkcje produkcyjne, ochronne, melioracyjne i społeczne.

Bazą wyjściową nauk leśnych są wybrane, przystosowane i odpowiednio skomponowane elementy nauk przyrodniczych, technicznych i społecznych, na podstawie których rozwijają się dyscypliny syntetyczne i stosowane nauki leśne.

Ze względu na złożoność badań uczestnicy uznali potrzebę rozszerzenia powiązań interdyscyplinarnych. Stworzy to ściślejszą więź między poszczególnymi reprezentantami wiedzy oraz przyczyni się do rozwoju nauki i praktyki leśnictwa.

Краткое содержание

В публикации представлены результаты дискуссии, которая имела место в Научно-Исследовательском Институте Лесного Хозяйства в марте 1977 г. на тему состояния и развития исследований в области экономики лесного хозяйства в Польше. В ней участвовали заинтересованные научные сотрудники лесных отделов сельскохозяйственных академий в Варшаве, Познани и Кракове, а также ведомственных институтов, представители лесохозяйственной администрации, Комитета лесных наук и профессиональных обществ.

Проблемы рассматривались в семи тематических группах: 1) оптимализация хозяйствования ресурсами в лесном хозяйстве, 2) интеграция лесного хозяйства и деревообрабатывающей промышленности, 3) пространственная структура лесного хозяйства, 4) интенсификация лесного производства, 5) организация и управление

лесным предприятием, 6) наука, технический прогресс, эффективность исследований и внедрений, а также 7) интеграция лесоэкономических наук в системном и организационном понятии. В дискуссии подчеркивалась необходимость интердисциплинарных исследований. Это может создать — по мнению участников — более тесную связь между отдельными представителями лесных наук и способствовать развитию науки.

Summary

The publication presents results of discussion organized in the Forest Research Institute in March of 1977 on the status and development of research in the sphere of forestry economics in Poland. Among participants were interested scientific workers of Forestry Faculties of Agricultural Universities in Warsaw, Poznań, and Kraków and governmental institutes, representatives of forest administration, Committee of Forest Sciences and professional associations. Problems were considered in seven subject groups: 1) optimization of the management of resources in forestry, 2) integration of forestry and wood industry, 3) spatial structure of forestry, 4) intensification of forest production, 5) organization and administration of forest enterprise, 6) science, technical progress, effectiveness of research and implantation, and 7) integration of forest economic sciences in a system and organizational approach. The need of interdiscipline studies was stressed in discussion. This may create, in opinions of participants, closer ties between individual representatives of forest sciences and will contribute generally to the development of science.